

УДК 343.137.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.59>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Гавриленко В.В.,
*докторант кафедри міжнародного та європейського права
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
ORCID: 0009-0002-6144-4716
e-mail: gavrylenko.v@ukr.net*

Гавриленко В.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини на життя та їх імплементація у діяльність національних правоохоронних органів.

Вказується, особисті права та свободи індивіда, ключові норми та принципи визначення яких містяться в міжнародно-правових документах, впроваджуються сучасними демократичними державами до свого національного законодавства не як статичні й абсолютні шаблони, а як орієнтири, яких слід послідовно дотримуватися, враховуючи при цьому власні історичні, культурні та правові традиції і звичаї.

У процесі практичного втілення імплементованих у національне законодавство міжнародних стандартів формуються інноваційні підходи до правового регулювання прав і свобод людини, що, безумовно, справляє вплив на подальший розвиток самих міжнародних стандартів. Саме це діалектичне взаємопроникнення міжнародно-правових актів та національного законодавства становить фундамент для постійного вдосконалення правового регулювання прав і свобод людини під час їх захисту та охорони з боку правоохоронних органів загалом та поліцейських підрозділів зокрема.

У статті досліджуються окремі аспекти міжнародно-правових норм і принципів щодо прав людини на життя та характеризується сучасний стан їх імплементації у національне українське законодавство про діяльність поліцейських органів. Завдяки компаративному методу проаналізовано положення з міжнародно-правових актів (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський кодекс поліцейської етики) та здійснено їх порівняння із правовими приписами Закону України «Про національну поліцію» та «Правилами етичної поведінки поліцейських» (наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179) щодо відповідності останніх міжнародним стандартам.

На підставі порівняння надані конкретні пропозиції щодо удосконалення існуючих положень в національних законодавчих та інших нормативно-правових актах стосовно діяльності поліцейських структур щодо захисту та охорони основного природного права людини на життя у сенсі відповідності міжнародним стандартам.

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти, правоохоронні органи, поліцейські органи, право людини на життя, правила етичної поведінки, застосування заходів примусу.

Havrylenko V.V. International legal standards of human rights to life and their implementation in the activities of national law enforcement bodies.

It is indicated that the personal rights and freedoms of the individual, the key norms and principles of which are contained in international legal documents, are introduced by modern democratic states into their national legislation not as static and absolute templates, but as guidelines that should be consistently followed, taking into account their own historical, cultural and legal traditions and customs.

In the process of practical implementation of international standards implemented in national legislation, innovative approaches to the legal regulation of human rights and freedoms are formed, which, of course, has an impact on the further development of international standards themselves. It

is this dialectical interpenetration of international legal acts and national legislation that forms the foundation for the constant improvement of the legal regulation of human rights and freedoms during their protection and safeguarding by law enforcement agencies in general and police units in particular.

The article examines certain aspects of international legal norms and principles regarding human rights to life and characterizes the current state of their implementation in national Ukrainian legislation on the activities of police bodies. Thanks to the comparative method, the provisions of international legal acts (the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Code of Police Ethics) were analyzed and compared with the legal prescriptions of the Law of Ukraine «On the National Police» and «Rules of Ethical Behavior of Police Officers» (order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 09.11.2016 No. 1179) regarding compliance of the latter with international standards.

On the basis of the comparison, specific proposals for improving the existing provisions in national legislative and other normative legal acts regarding the activities of police structures regarding the protection and protection of the basic natural human right to life in the sense of compliance with international standards are given.

Key words: international legal standards, law enforcement agencies, police agencies, human right to life, rules of ethical behavior, application of coercive measures.

Постановка питання. Особисті права та свободи людини, основні норми та принципи визначення яких знаходяться в міжнародно-правових актах, імплементуються сучасними демократичними державами у своє національне законодавство у якості не статичних та неперевершених шаблонів, а як орієнтири, яких необхідно неухильно дотримуватися, але з урахуванням своїх історичних, культурних і правових традицій та звичаїв.

Завдяки практиці реалізації закладених в національне законодавство міжнародних стандартів з'являються нові підходи щодо правової регламентації прав і свобод людини, що, у свою чергу, безсумнівно впливає на подальший розвиток самих міжнародних стандартів. Саме діалектичний взаємозв'язок міжнародно-правових актів із актами національного законодавства є основою подальшого та постійного удосконалення правового регулювання прав і свобод людини під час їх захисту та охорони з боку правоохоронних органів взагалі та поліцейських структур зокрема.

Серед охорони особистих прав найбільшу увагу привертає природне право людини на життя, з гарантування та захисту якого з боку поліцейських органів починаються всі інші права та свободи людини.

За період всіх років незалежності Україна постійно імплементувала міжнародно-правові стандарти в нормативно-правові акти, що регулюють організацію та здійснення поліцейської діяльності. Цей процес супроводжувався плідною науковою працею. Але досі залишаються невирішеними багато питань, розв'язання яких суттєво покращило б правове регулювання професійно-етичної поведінки поліцейських щодо захисту права людини на життя під час несення ними служби.

Стан опрацювання проблематики. Дослідження міжнародно-правових норм та принципів стосовно захисту та охорони основних прав і свобод людини як основи правового регулювання організації та діяльності національних правоохоронних органів здійснювали такі вітчизняні науковці, як: О.В. Бігняк, В.В. Біліченко, К. Владовська, С.М. Заброда, Є.Д. Костильова, Т. Морщук, Л.Р. Налівайко, П.М. Рабінович, О.М. Солоненко, К.В. Степаненко, О.С. Стеблинська, С.Б. Цебенко та ін. Але розгляд цих стандартів виключно у сенсі захисту права людини на життя та їх порівняння із правовими приписами національного українського законодавства у сфері функціонування поліцейських органів робиться вперше, що свідчить про актуальність обраного питання статті.

Проблема дослідження полягає в тому, щоб на підставі порівняння положень міжнародно-правових актів у сфері прав людини на життя із правовими приписами національного законодавства, проаналізувати стан імплементції міжнародних стандартів в нормативно-правові акти щодо функціонування вітчизняних поліцейських органів та виділити можливі напрямки удосконалення як самих стандартів, так й українського законодавства.

Метою статті є обґрунтування тези, що в демократичній державі, якою є Україна, на підставі вже зробленого імплементування міжнародних стандартів у національне законодавства існує необхідність продовження цього процесу, зокрема у сфері захисту та охорони поліцейськими органами прав людини на життя. **Завданнями** є аналіз наукових праць, українського законодавства,

вітчизняних нормативно-правових актів, міжнародно-правових джерел, що містять стандарти, в тому числі норми, що регламентують організацію та діяльність поліцейських органів у сфері гарантування прав людини на життя. Також до завдань дослідження відноситься обґрунтування висновків та визначення подальших можливих шляхів дослідження проблеми статті.

Виклад основного матеріалу. Особисті права і свободи людини та громадянина, як окрема й одна з основних груп прав, постійно була об'єктом пильної уваги з боку правників-міжнародників, але з часом, особливо після Другої світової війни, інтерес до неї почав стрімко зростати. і зараз набрав таких обертів, що майже всі сучасні фахівці-юристи констатують про втрату національними державами права на розгляд цієї групи як виключно власного об'єкту внутрішньої компетенції.

Домінування міжнародних норм та принципів, які знаходяться у низці розроблених та прийнятих міжнародно-правових актах (Загальна декларація прав людини 1948 р., положення якої є завданнями обов'язковими для виконання усіма народами і державами; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та Факультативні протоколи до нього; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.; Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифікована Україною 17.07.1997 р. та набула чинності 11.09.1997 р. тощо), над національними правовими нормами та принципами у сфері прав і свобод людини та громадянина вже є незаперечним фактом.

Встановлена науковцями загальна об'єктивна закономірність поширення впливу міжнародного права на правові системи демократичних держав мимоволі «спонукає» національних законотворців постійно звіряти свої правові приписи із новими прийнятими міжнародно-правовими актами або доповненнями до них, своєчасно вносити зміни в чинні національні нормативно-правові акти.

Тенденція щодо посилення імплементації міжнародних стандартів у законодавство, особливо у діяльність правоохоронних органів, красномовно свідчить про ознаки демократичного напрямку розвитку держави, про намагання владних структур створювати необхідних умов для реалізації особистих прав і свобод людини, підвищувати ефективність діяльності судових та правоохоронних органів, а в цілому будувати та підтримувати у державі на належному рівні стійкий правопорядок.

Завдяки значної уваги з боку численних науковців до категорії «особисті права людини», у наукових джерелах «вживають різні терміни на позначення цих прав, а саме: «громадянські» права, «особисті» права, «фізичні» права, «основні» права людини, «невід'ємні» права, «індивідуальні» права тощо. Деякі науковці ставлять знак рівності між «особистими» та «громадянськими» правами, вживаючи їх так: особисті (громадянські) права чи громадянські (особисті) права, інші, навпаки, розмежовують особисті та громадянські права» [1, с. 2].

Хоча науковці не дійшли згоди до єдиного найменування цієї групи прав, але їх зміст розкривають майже однаково, як природні права, які людина одержує від народження, які продиктовані самою природою людини та які держава має просто визнати за людиною, тобто без будь-якого законодавчого або іншого правового визнання або невизнання.

Природні права тісно пов'язані із свободою людини. Вони забезпечують особі життєво важливі і нормальні умови існування, надають фактичну можливість вільно розпоряджатися собою, дозволяють продовжувати свій рід, мати власність, отримувати освіту, піклуватися про здоров'я, гарантують невтручання у сферу індивідуальної життєдіяльності тощо. Ось чому їх поширюють не тільки на громадян конкретної держави, а й на всіх інших осіб, що тимчасово або постійно перебувають на її території.

Отже, в науковому сенсі неможливо окреслити конкретні межі або обсяг особистих прав людини. Звідси також неможливо надати повний перелік та визначити їх у єдиному законодавчому акті. Але, для організації та діяльності судових та правоохоронних органів серед всіх об'єктів особистих прав та свобод людини найбільш важливу роль відіграють такі, як: *життя, гідність, недоторканність, свобода*.

Серед природних прав на першому місці, безсумнівно, знаходиться право на життя – «перше фундаментальне природне право людини, без якого всі інші права втрачають сенс. Об'єктивно воно виступає точкою відліку, критерієм всього інституту прав і свобод в демократичному суспільстві» [2, с. 286].

Для подальших міркувань ми візьмемо саме це право та, застосовуючи компаративний метод, дослідимо його визначення у міжнародно-правових стандартах та порівняємо із визначеннями в

нормативно-правових актах України, до яких воно вже імплементовано, та відповімо на два питання, по-перше, чи у повному обсязі воно відображаються, а по-друге, чи є подальші актуальні перспективи регламентації гарантування цього права у діяльності правоохоронних органів як у міжнародних стандартах, так й в національному законодавстві.

Розглядаючи право на життя як «точкою відліку, критерієм всього інституту прав і свобод», багато науковців розглядають його в широкому сенсі: «це не просто право на те, щоб жити, щоб людину ніхто не міг насильно позбавити життя (що само собою зрозуміло), а право на те, щоб жити вільно, мирно, нормально. Іншими словами право на життя – це право на гідне людське існування, що включає цілий ряд так званих суміжних прав (на освіту, на охорону здоров'я, на свободу від принизливого або нелюдяного звернення, на пошану до приватного і сімейного життя) [цитуються по 2, с. 286].

Для порівняння стосовно діяльності українських поліцейських органів щодо захисту права на життя візьмемо міжнародні стандарти, які визначено в Європейському кодексі поліцейської етики (ЄКПЕ) [3], та порівняємо їх із положеннями наказу МВС України від 09.11.2016 № 1179, в якому визначено Правила етичної поведінки поліцейських [4].

Одразу можемо помітити, що, не зважаючи на рекомендаційний характер положень ЄКПЕ, в останньому, все ж, неоднозначно зазначено про доцільність розробки в державах-членах не правил, а саме кодексів поліцейської етики [3, с. 3].

Дійсно, у кодексі, як внутрішньо цілісному нормативно-правовому акті за результатами попередньої кодифікації мають систематизуватися всі попередні нормативні акти, тобто перероблятися та зводитися правові норми, що містяться в різних актах. Кодекс, на відміну від правил, системно і вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин, як правило, на галузевому рівні. Суспільні відносини, які складаються між поліцейськими-представниками влади під час несення ними служби та особами і громадянами мають всі ознаки окремої специфічної сфери відносин, яка має детально регулюватися, на наш погляд, саме на рівні кодексу за аналогією Кодексу професійної етики судді (затверджено V з'їздом суддів України від 24.10.2002 р.), Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів (затверджено Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р.), Кодексу поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами (наказ МВС України, МЗС України, МФ України, АДПС України, ГУДС України від 05.07.2011 № 330/151/809/434/146) тощо.

У першому розділі ЄКПЕ, в якому йдеться про цілі поліції, зазначено, що серед інших основною метою є «захист та дотримання основних прав і свобод людини у тому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема, у Європейській конвенції з прав людини» [3, п. 1]. Тобто, робиться пряме посилання на конкретний міжнародно-правовий акт. При цьому робиться застереження, що розглядати права та свободи необхідно не в інтерпретації національного законодавчого акту, а саме «у тому вигляді, в якому вони закріплені у Європейській конвенції про права людини».

В Конвенції чітко перелічено підстави, за яких поліцейський, застосовуючи силу, може позбавити людину життя: «а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання» [5, стаття 2].

Отже, виходячи з припису пункту 1 ЄКПЕ в національному нормативно-правовому акті про професійно-етичні правила поведінки поліцейського обов'язково мають бути посилання на Європейську конвенцію з прав людини, чого, на жаль, ми не бачимо в наказі МВС України про Правила етичної поведінки поліцейських, в якому взагалі не згадується про міжнародно-правові акти. Але, подібні посилання робляться в інших українських нормативно-правових актах, наприклад, в статті 3 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, яка визначає, що нормативною базою правового регулювання відносин у сфері професійної етики та поведінки прокурорів «є також міжнародно-правові документи, в тому числі Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод» і далі надається перелік інших основних міжнародно-правових актів [6, ст.3].

Аналізуючи правові приписи ЄКПЕ, можна помітити, що регламентація гарантування права на життя під час здійснення поліцейськими функціональних обов'язків окреслена лише «щодо застосування сили та допустимих його меж з погляду принципів, встановлених у галузі прав людини – зокрема, у Європейській конвенції про права людини та у відповідній правозастосовній практики.» [3, п. 29]. Інакше кажучи, конкретних стандартів не визначено, а якщо практична діяльність надає приклади застосування сили, наслідком якої несподівано настала смерть лю-

дини, то в цьому випадку треба користуватися юридичними прецедентами, які можна знайти, наприклад, в рішеннях Європейського суду з прав людини. При цьому під «застосуванням сили» мається на увазі дуже широке коло заходів, починаючи від фізичного впливу (сили), застосування спеціальних засобів і закінчуючи застосуванням вогнепальної зброї.

Не визначаючи конкретних стандартів поведінки поліцейських під час застосування сили, в ЄКПЕ робиться наголос на необхідності належної підготовки співробітників поліції, починаючи від загальної підготовки і закінчуючи спеціальною, в тому числі й практичною підготовкою відносно застосування сили [3, п. 26–30]. Стосовно останньої робиться імперативний припис, що практична підготовка в цьому напрямку має бути складовою частиною всієї професійної підготовки поліцейських на всіх рівнях. Тобто, саме практична підготовка щодо застосування сили та дотримання допустимих її меж повинна пронизувати всі етапи підготовки від загальної до спеціальної, при цьому мають бути регулярні періоди підвищення кваліфікації.

А тепер ми подивимось як ці моменти визначаються в українському законодавстві.

В Законі України «Про національну поліцію» спеціальна підготовка передбачена тільки для застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї [7, ст. 45 та 46], а для застосування фізичної сили – ні. Крім цього, зовсім не передбачено здійснення регулярних періодів підвищення кваліфікації.

В Правилах етичної поведінки поліцейських (наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179) взагалі не йдеться ani про підготовку, ani про підвищення кваліфікації, ani про конкретні підстави для застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Натомість визначається купа дрібних та несуттєвих моментів, пов'язаних, наприклад, із охайним зовнішнім виглядом, необхідністю бути у встановленій формі одягу, недопущенням використання ненормативної лексики тощо. Хоча, натяки на заходи поліцейського примусу все ж такі є. Так, у третьому розділі пункті шостому читаємо: «поліцейський може застосувати заходи поліцейського примусу до затриманої особи лише у передбачених законом випадках, з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності та ефективності заходу». Виникає питання, а чому тільки до затриманої особи? А для захисту будь-якої особи від незаконного насильства він може застосувати примус? Або у четвертому розділі пункті п'ятому читаємо: «з метою зменшення кількості випадків застосування поліцейських заходів примусу поліцейський повинен проявляти розсудливість, відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками (переконання, ведення переговорів тощо), а в необхідних випадках мати керівні та організаційні якості». Виникає природне питання, а для чого необхідно зменшувати кількість випадків застосування заходів примусу? На нашу думку, їх має бути стільки, скільки потребують конкретні обставини, коли є всі підстави та необхідність застосування фізичної сили, або спеціальних засобів, або, насамкінець, вогнепальної зброї.

На нашу думку, і в законодавстві, і в кодексі професійно-етичної поведінки поліцейських обов'язково мають бути правові приписи щодо підстав та порядку застосування поліцейського примусу з обов'язковим визначенням не тільки необхідності початкової спеціальної підготовки, але й постійного підвищення кваліфікації поліцейських. Бажано, а може й необхідно, що б після підготовки та підвищення кваліфікації кожний поліцейський отримував відповідний сертифікат на право застосування фізичної сили, спеціальних засобів та, тим більше, вогнепальної зброї. Адже йдеться про право на життя людини, одного з найважливіших природних прав! Пересічний громадянин має бути впевнений, що поліцейський у будь-яких конкретних реальних ситуаціях застосовує поліцейські заходи впливу тільки на законних підставах та у спосіб, що гарантуватиме людині його право на життя. Не можуть траплятися такі непрофесійні дії з боку поліцейського, як це сталося в США, коли загинув афроамериканець після того, як поліцейський, притиснувши йому коліном шию, утримував жертву понад вісім хвилин, поки затриманий лежав обличчям до землі та благав надати йому можливість дихати [8].

Стосовно підстав та порядку застосування поліцейськими вогнепальної зброї в ЄКПЕ конкретних приписів немає. Тому, національний законотворець в цьому сенсі може проявляти певну свободу у виборі формулювань правових приписів. Що він і робить. Так, у статті 46 Закону України «Про національну поліцію», яка має назву «Застосування вогнепальної зброї», законодавець для правового регулювання всіх можливих підстав, коли поліцейський може вдатися до застосування зброї, використовує дві категорії: «застосування» і «використання». «Застосування» передбачає використання вогнепальної зброї за прямим її призначенням, тобто здійснення пострілу за вказаною цілю задля її знищення або позбавлення її функціональності. А «використання» передбачає

ситуації, коли поліцейський «може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб» [7, ст. 46, п. 13]. Як бачимо, випадки *використання* вогнепальної зброї перелічено повністю і без можливості поширення на будь-які інші ситуації. Виникає питання, а чи можна використовувати різновиди вогнепальної зброї не за прямим її призначенням, а як, наприклад, гумові та пластикові кийки, як холодну зброю, як підручний засіб тощо? А якщо можна, то для чого, проти кого і в яких ситуаціях? До речі, в Правилах етичної поведінки поліцейських (наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179) про застосування або про використання вогнепальної зброї мова взагалі не йде.

В ЄКПЕ деякі керівні принципи діяльності поліції, навіть і під час проведення операцій, сформульовані настільки у загальному розпливчастому вигляді, що їх імплементація у національне законодавство представляє певні складності, якщо не сказати більшого, тобто взагалі неможлива. Тому законодавець шукає шляхів не прямого дослівного їх імплементації, а більш розширеного. Наприклад, читаємо пункт 35 ЄКПЕ: «Поліція повинна при проведенні всіх своїх операцій *поважати* (курсив наш. – Автор статті) право будь-якої людини на життя». Застосування цієї категорії ми бачимо й в Правилах етичної поведінки поліцейських (наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179), але український законотворець вирішив для більшого розуміння додати до цієї категорії ще одне слово, яке доповнює «повагу» якісною характеристикою «непорушності»: «під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен... *поважати і не порушувати* (курсив наш. – Автор статті) права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність...» [4, розділ II, п. 1].

На нашу думку, категорія «поважати» дуже м'яка. Право людини на життя має не поважатися, а його треба безумовно та за будь-яких обставин дотримуватися, поліцейський має гарантувати це право, бо «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [9, ст. 3]. В цьому сенсі, на наш погляд, дуже вдало цей принцип сформульовано в статті 7 Закону України «Про національну поліцію»: «під час виконання своїх завдань поліція *забезпечує* (курсив наш – Автор статті) дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації» [7, ст. 7].

Так саме й в пункті 37 ЄКПЕ застосовано дуже широку та незрозумілу категорію «абсолютна необхідність»: «поліція може застосовувати силу лише у випадках *абсолютної необхідності* (курсив наш. – Автор статті) та тільки для досягнення законних цілей». Цілком зрозуміло, що український законодавець не став використовувати цю категорію в нормативно-правових актах, яка має більше філософський абстрактний характер. Замість неї використав цілком простий та зрозумілий варіант, що поліція уповноважена на застосування заходів примусу (фізичний вплив, застосування спеціальних засобів та застосування вогнепальної зброї) під час виконання повноважень, визначених Законом України «Про національну поліцію» [7, ст. 42, п. 1].

В пункті 36 ЄКПЕ визначено дуже цікавий й в той же час вагомий і важливий міжнародний стандарт, який повністю і категорично забороняє поліції здійснювати, заохочувати або допускати жодних тортур, жодних випадків нелюдського чи принижуючого гідність поводження з людиною [3, п. 36]. У коментарі до цього пункту надається вичерпне трактування щодо аморальності, не людяності та безглуздості подібних заходів: «Крім того, що тортури і нелюдське або принижуюче гідність поводження або покарання є тяжким порушенням людської гідності і представляють порушення прав людини, ці заходи – якщо вони використовуються для отримання зізнань або відомостей того ж порядку – можуть і навіть повинні призводити до того, що з осіб, які піддаються тортурам чи аналогічним методам, вибиваються хибні відомості. Тому не може бути жодних раціональних аргументів для виправдання використання подібних методів у державі, що регулюється принципом верховенства права» [3, с. 44].

Справді, на перший погляд вищезазначений стандарт не залишає жодної лазівки для національних законодавств, щоб у будь-який правовий спосіб надати можливість поліцейським органам отримувати свідчення або оперативну інформацію від затриманих правопорушників і тим більше від свідків шляхом катувань, тортур, психологічного впливу, погроз тощо.

Необхідно зазначити, що цей міжнародний стандарт є цілком імplementованим в українське законодавство. Так, у Законі України «Про національну поліцію» читаємо: «поліцейським за будь-

яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» [7, ст. 7, п. 4]. І далі у цій статті регламентується порядок дій кожного поліцейського та керівників поліцейського органу «у разі виявлення таких дій».

Але реальність боротьби із злочинністю, особливо із тероризмом, організованою транснаціональною злочинністю, виготовленням та розповсюдженням наркотиків, торгівлею людьми, іншими тяжкими та особливо тяжкими злочинами свідчить про те, що «вибивання» необхідних показань із явним порушенням кримінально-процесуальних норм шляхом фізичного або психічного примусу, катувань, погроз, незаконного психологічного впливу, застосування психотропних речовин тощо іноді має місце.

Справа в тому, що норми Кримінально-процесуального кодексу України (КПК України), детально визначають порядок затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Так, у статті 207 йдеться про законне затримання будь-ким, хто не є уповноваженою службовою особою, тобто особою, якій законом надано право здійснювати затримання. Після затримання той, хто затримав, *зобов'язаний негайно доставити затриманого* «до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення» [10, ст. 207, п. 2]. Стаття 208 КПК України регулює порядок затримання вже уповноваженою службовою особою особи, підозрюваної у вчиненні злочину, при цьому після затримання «уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством» [10, ст. 210, п. 1]. У той же час, момент затримання визначається, на наш погляд, не зовсім чітко: «особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою» [10, ст. 209, п. 1].

Отже, і під час законного затримання будь-ким, і у випадку затримання уповноваженою службовою особою затриманого необхідно обов'язково «доставити до найближчого підрозділу органу досудового розслідування». Таким чином, є певний проміжок часу між, так би мовити, першим затриманням, а вірніше сказати захопленням, та другим затриманням, вірніше сказати процесуальним затриманням. Іноді цей проміжок може бути доволі тривалим, якщо захоплення здійснювалося в місці, яке знаходиться на значній відстані від найближчого органу досудового розслідування. Фактично у цей період часу той, хто затримував і той, кого затримали, а вірніше захопили, залишаються віч-на-віч. У того, хто затримував, цілком зрозуміло, може виникнути спокуса отримати від затриманого оперативну інформацію про мотиви скоєного, або про стосунки із потерпілим, або про співучасників та місце їх знаходження, організаторів злочину тощо. Як раз у цей проміжок часу і можуть бути скоєні протизаконні дії з боку представників поліції, як уповноважених службових осіб, у вигляді погроз, катувань, тортур тощо задля «вибивання» необхідної інформації, що називається по гарячих слідах. До речі, доволі часто за інформацією засобів масової інформації, у телесеріалах, художніх фільмах, книгах тощо на детективну тематику можна спостерігати елементи пропагування непрофесійної, а по суті злочинної поведінки представників правоохоронних органів саме у цей проміжок часу.

Ми не випадково звертаємо увагу на вище сказане, оскільки, на нашу думку, в чинному національному законодавстві питанням регулювання професійно-етичної поведінки співробітників поліції та представників інших правоохоронних органів в період між захопленням підозрюваного у скоєнні злочину та процесуальним його затриманням після доставлення до органу досудового розслідування не приділяється належної уваги. І в законодавчих актах, і в кодексах (правилах) поліцейської етики мають бути чіткі правові приписи стосовно професійної поведінки та поводження із затриманими у рамках неухильного дотримання їх права на життя у цей дуже важливий момент правоохоронної діяльності.

Висновки. Питання співвідношення міжнародно-правових стандартів із правовими визначеннями та приписами у національних законодавствах щодо захисту прав людини на життя у діяльності правоохоронних структур, меж та обсягів імплементації принципів і норм перших в правове регулювання нормативно-правовими актами професійно-етичної поведінки представників конкретних правоохоронних органів залишаються у правовій науці вкрай актуальними. На прикладі українського законодавства, що регулюють питання організації та діяльності поліцейських

органів, можна побачити суттєвий вплив міжнародних стандартів на визначення національними нормами та принципами питань гарантування та захисту основного природного права людини на життя з боку представників поліції. Іноді імплементація міжнародних стандартів має характер прямого запозичення положень міжнародно-правових актів, іноді – точкового уточнення окремих положень, а іноді значного розширення як загальних, так й конкретних положень із дрібним та детальним регламентуванням конкретної професійно-етичної поведінки поліцейського як представника влади.

Вплив міжнародних стандартів на національне законодавство не може бути одностороннім. Українському законодавцю також є що запропонувати для удосконалення існуючих міжнародно-правових актів, бо деякі вітчизняні правові норми щодо професійної поведінки поліцейського цілком можливо взяти в якості міжнародного стандарту.

Але, незважаючи на конкретні пропозиції, висловлені у статті щодо удосконалення чинного законодавства, необхідно у подальших вітчизняних наукових дослідженнях більш детально з'ясовувати питання, пов'язані із професійною підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації представників поліції та інших представників правоохоронних органів, із підставами та порядком застосування та використання ними фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, із належним поводженням із затриманими до моменту доставлення останніх до органу досудового розслідування тощо, бо всі ці напрями безпосередньо пов'язані із захистом та охороною основного природного права людини на життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження. Автореф. дисер. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. *Національний університет «Львівська політехніка»*, Львів, 2016. С. 21
2. Серeda О.О. Щодо питання природності природних прав людини: теоретичний аспект. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04 «Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)»*. 2008, м. Львів. С. 284–288.
3. Европейский кодекс полицейской этики. Рекомендация Rec.(2001)10. Принята Комитетом министров Совета Европы 19 сентября 2001 года на 765-м заседании Представителей министров. URL: <https://rm.coe.int/0900001680928736>.
4. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.
6. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів. Затверджено Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>.
7. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст. 379.
8. Вбивство Джорджа Флойда. Поліцейського засудили до 22 років в'язниці. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-57621955>.
9. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.